

26.4.2022

EOAK/1829/2022

**Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen**

**Esittelijä: Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen, esittelijäneuvos Juha Haapamäki**

## **LAUSUNTO OIKEUSMINISTERIÖN TYÖRYHMÄN EHDOTUKSESTA RIKOSPROSESSIN TEHOSTAMISEKSI**

Oikeusministeriö on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen lausuntoa työryhmän ehdotuksesta rikosprosessin tehostamiseksi (Rikosprosessin tehostaminen; Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14).

Oikeusministeriö oli 27.5.2020 asettanut työryhmän arvioimaan keinoja tehostaa rikosprosessia ja esitutkintalain muutostarpeita pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotukset tarvittaviksi lainsäädäntömuutoksiksi sekä tehdä muita tarpeellisia rikosasioiden käsittelyä koskevia ehdotuksia poliisin, syyttäjälaitoksen sekä tuomioistuinten käytäntöjen ja menettelytapojen kehittämiseksi. Työryhmän työ pohjautui pääosin tammikuussa 2020 julkaistuihin professori Matti Tolvasen laatimaan rikosketjun LEAN-raporttiin sekä keväällä 2021 tehtyyn selvitykseen esitutkintayhteistyön toimivuudesta. Työn taustalla ovat myös eräät eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut sekä valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma.

Pyydettynä lausuntonani esitän seuraavaa (noudattaen lausuntopyynnön väliotsikointia).

### **1. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen**

a) Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen (ETL 3:11 ja 4:8, ROL 1:8a ja 5:13)

Esityksessä ehdotetaan lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamista esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Nämä muutokset ovat samansuuntaisia kuin mitä itse esitin omana aloitteena tutkimassani, syyskuussa 2020 ratkaisemassani asiassa EOAK/5625/2020. Kannatan ehdotuksen ajatusta näiden rikosasioiden kiireellisestä käsittelystä. Myös kiireellisten asioiden ehdotettu rajaus tietyn tyyppisiin rikoksiin on mielestäni hyväksyttävä.

Pidän kuitenkin ongelmallisena ensinnäkin sitä, että mietinnössä todetaan (s.32), että ”määräävää ei ole rikoksesta epäillyn tai rikoksen tai rikollisen teon tehneen ikä rikoksen tekohetkellä, vaan toimenpiteen suorittamisen eli säännöksen soveltamisen hetkellä”. Sinänsä näin on todettu esim. alaikäisten vastaajien osalta nykyisenkin esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 2 momentin perusteluissa (HE 222/2010 s. 189). On kuitenkin vaikea hyväksyä tällaista ratkaisua, jos sillä tarkoitetaan, että esimerkiksi esitutkinta, joka olisi sitä aloitettaessa asianomistajan iän vuoksi kiireellinen, muuttuisikin pitkittyessään ei-kiireelliseksi, jos asianomistaja täyttää 18 vuotta.

Korostan, että nimenomaisena tavoitteena on nopeuttaa alle 18-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyä ja tähän peruslähtökohtaan ja sen perusteisiin sopii mielestäni hyvin huonosti se, että asioiden viipyminen rikosasioiden käsittelyketjussa vähentäisi asian kiireellisyyttä. Ratkaisevaa tulisikin nähdäkseni olla asianomistajan (ja myös epäillyn) ikä epäillyn rikoksen tekohetkellä siten, että asian kiireellisyys säilyisi läpi koko rikosprosessiketjun.

Toiseksi totean tuomioistuinkäsittelyn osalta, että mielestäni laissa tulisi säätää myös muiden kuin pääkäsittelyssä ratkaistavien asioiden kiireellisyydestä, kun on kyse alaikäisestä asianomistajasta. Asianomistajan näkökulmasta kyse on tarpeesta saada asiaan joutuisasti ratkaisu, eikä tältä kannalta ole merkitystä, missä menettelyssä asia ratkaistaan. Vastaajan osalta vastaavaa sääntelyn muutostarvetta ei ole, kun rikosasia voidaan ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta kirjallisessa menettelyssä vain, jos vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5a luku 1 §).

Käsittelen esitutkinnan kestoa koskevaa sääntelyä vielä yleisemmin kohdassa 10.

#### b) Edunvalvojan määräämistä esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:8)

Tältä osin esityksessä ei ole huomautettavaa. Esityksen taustalla on mm. päätökseni asiassa dnro 335/4/12.

## 2. Erityisosaamisen turvaaminen

#### a) Esitutkinnan johdon keskittämistä alle 18-vuotiaita koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7)

Jo nykyisen lain mukaan lapsia koskevat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Pidän perusteltuna, että tämä säännös laajennetaan koskemaan myös tutkinnanjohtajia. Tämän voi arvioida parantavan esitutkintojen laatua ja myös nopeuttavan niitä. Edellytyksenä luonnollisesti on, että tarvittavasta resurssillisäyksestä huolehditaan.

b) Esitutkintatoimenpiteiden ja esitutkinnan johdon keskittämistä erityisen suojelun tarpeessa olevia asianomistajia koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7a)

Myös erityisen suojelun tarpeessa olevien asianomistajien osalta on perusteltu uudistus, että heihin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet annetaan mahdollisuuksien mukaan tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille ja tutkinnanjohtajille. Tässäkin kohtaa on kyse myös siitä, että tulisi olla saatavilla riittävästi tällaisia tutkijoita/tutkinnanjohtajia.

### 3. Tekniikan hyödyntäminen rikosprosessissa

a) Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskeva ehdotus (ETL 9:3)

Työryhmän mietinnön mukaan kuulusteluiden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen edistettäisiin. Esitutkintalakiin ehdotetaan lisäystä, jonka mukaan kuulusteltavan pyytäessä kuulustelutilaisuuden tallentamista, tulisi tilaisuus tallentaa kokonaan tai osittain, ellei se merkittävästi viivytä asian käsittelyä tai siitä aiheudu muuta olennaista haittaa.

Rikosprosesseissa, erityisesti huumausainerikosjutuissa, käsitellään jatkuvasti esitutkintakertomusten peruuttamiseen ja muuttamiseen liittyviä kysymyksiä. Usein vastaajat vetoavat väärinymmärryksiin, poliisin painostukseen tai tulkkausvirheisiin. Esitutkintakertomuksen sisältöön ja kuulusteluolosuhteisiin liittyvien väitteiden käsittelyyn käytetään huomattavia määriä asianosaisten ja tuomioistuinten aikaa ja energiaa päivittäin kaikissa oikeusasteissa. Lähes kaikki ongelmat olisivat kuitenkin ennakolta vältettävissä sillä, että kuulustelut videoitaisiin. Kysymys on rikosprosessien tehostamisen kannalta ensiarvoisen tärkeä.

Pidän hämmästyttävänä, ettei kuulusteluja nykyisin käytännössä videoida kuin hyvin harvoin, vaikka säännökset jo nyt antaisivat videointiin mahdollisuuden. Edes törkeitä huumausainerikoksia koskevissa jutuissa, joissa epäillyt esitutkinnassa tunnustavat vakavia rikoksia ja ”puhuvat toistensa päälle”, kuulusteluja ei yleensä tallenneta. Kysymys ei voine olla teknisten mahdollisuuksien puutteesta. Onhan jokaisella kuulustelijalla taskussaan älypuhelin.

Käytännössä saattaa olla niin, että esimerkiksi huumausainerikoksista epäillyt henkilöt eivät tulisi työryhmän esityksen mahdollistamalla tavalla pyytämään kuulustelujen tallentamista, koska tallennuksen puuttuminen jättää heille itselleen enemmän ”pelivaraa” asian käsittelyn myöhemmissä vaiheissa. Tallennettuja puheita ei voida perua yhtä helposti kuin nykyisin eikä selittää rikoskumppaneille ja oikeudelle poliisin painostukseksi tai väärinymmärrykseksi. Sen vuoksi kuulustelujen videoinnista olisi nähdäkseni ainakin huumausainerikostutkinnassa tehtävä selkeä pääsääntö, jonka noudattaminen ei riippuisi epäillyn pyynnöstä tai tahdosta.

Työryhmän mietinnössä on todettu (s. 104), että kuulustelujen videointiin ehdotettujen muutosten resurssivaikutuksia on vaikea arvioida. Työryhmä on lähtenyt siitä, että kuulustelun videoinnin ”tallennuskalusto” vaatii erillisen tilan. Lisäksi työryhmän käsityksen mukaan kaikissa poliisilaitoksissa ei vielä pystytä toteuttamaan videointia teknisistä syistä eikä yhdenmukaista teknistä laitteistoa ole käytössä. Työryhmän mietinnön perusteella jää epäselväksi, millaista tallennuskalustoa työryhmä on katsonut videointiin tarvittavan.

Pidän mahdollisena, että työryhmä on asettamassa kuulustelujen videoinnin tekniset vaatimukset tarpeettoman korkealle. Kansainväliset esimerkit osoittavat, että muutaman euron hintainen kuulusteluhuoneen pöydälle asetettava teline älypuhelimelle saattaa riittää uudeksi tallennuskalustoksi. Tavanomaisen älypuhelimien tekniset ominaisuudet riittävät kuulustelun tallentamiseen. Riittää, että tallennetussa kuvassa näkyy kuulusteltava ja kaikkien läsnäolijoiden (kuulusteltava, kuulustelija, avustaja ja tulkki) äänet kuuluvat. Laajempaa ”kuulustelutilaisuuden” tallentamista ei tarvita. Tarvittaessa puhelinta voidaan kuulustelun aluksi kääntää niin, että kaikki paikalla olevat henkilöt tulevat kuvassa esitellyiksi ja koko kuulusteluhuone näkyy.

Älypuhelimesta kuulustelu voidaan asianmukaisin tunnistetiedoin varustettuna siirtää ja tallentaa paikkaan, joihin kuulustelut keskitetysti kerätään ja josta ne ovat saatavilla litterointia varten. Litteroinneissa voitaisiin hyödyntää automaattista puheentunnistusta.

b) Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten koskevat ehdotukset (ETL 9:4 ja OK 17:24)

Työryhmän esityksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n soveltamisalaa laajennettaisiin koskemaan nykyistä kattavammin erilaisia seksuaalirikoksia ja myös ihmiskauppaa.

Käsitykseni mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 § on käytännössä toiminut hyvin eikä merkittäviä oikeusturvaongelmia ole ilmennyt. Videon ja litteroidun tekstin yhdistelmää pidetään syyteharkintavaiheessa, oikeudenkäynnissä ja tuomion perusteluja kirjoitettaessa yleensä poikkeuksellisen hyvänä ja helposti hyödynnettävänä todisteena. Video voidaan katsoa uudelleen useita kertoja ja litteroinnin avulla siitä löytyvät relevantit kohdat nopeasti. Käytännössä myös epäillyn kyselymahdollisuus on turvattu hyvin ainakin silloin, kun epäillyllä on jo esitutkintavaiheessa pätevä avustaja.

Käytännön kokemuksista saamani palautteen valossa en pidä 17 luvun 24 §:n soveltamisalan ehdotettua laajentamista ongelmallisena.

#### 4. Esitutkintayhteistyön kehittäminen

##### a) Tutkintasuunnitelmia koskeva ehdotus (ETL 3:3 a)

Työryhmä ehdottaa, että esitutkintalakiin otettaisiin uusi säännös tutkintasuunnitelman laatimisesta. Säännöksen tarkoituksena olisi lisätä ja edistää tutkintasuunnitelmien käyttöä, jotta rikosprosessi tehostuisi ja nopeutuisi. Voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole tutkintasuunnitelmien laatimista koskevaa sääntelyä.

Ehdotus on sinänsä kannatettava. Tutkintasuunnitelmat ovat tärkeitä varsinkin laajoissa talousrikosasioissa ja muissa monimutkaisissa asioissa.

Tutkintasuunnitelmien käyttöön liittyy kuitenkin myös tiettyjä vaaroja, jotka myös lainvalmistelussa on syytä tiedostaa. Epäillyt rikokset (rikosnimikkeet ja alustavat teonkuvaukset) esitetään tutkintasuunnitelmissa käytännössä samalla tavalla kuin myöhemmin haastehakemuksessa. Tutkintasuunnitelma laaditaan kuitenkin jo esitutkinnan alkumetreillä toisin kuin haastehakemus. Vaarana on, että tutkintasuunnitelma lukitsee liian tiukasti ja liian aikaisin sekä tutkijoiden että esitutkintayhteistyötä tekevän syyttäjän ajatukset tutkintasuunnitelmassa esitettyyn tapahtumainkulkuun ja vaihtoehtoiset tapahtumainkulut jäävät liian vähälle huomiolle.

Rikosprosessi on tunnetusti usein vaihtoehtoisten tapahtumainkulkujen kamppailua. Syyttäjällä on usein oma näkemyksensä tapahtumista ja puolustuksella omansa. Jos tutkintasuunnitelma perustuu historiallisen tapahtumainkulun osalta vain yhteen työhypoteesiin, käy helposti niin, että vain yhden tapahtumainkulun tueksi kerätään todisteita. Yhtä olennaista kuitenkin olisi arvioida puolustuksen esittämän vaihtoehtoisen tapahtumainkulun mahdollisuutta testaamalla sen uskottavuutta esitutkinnassa hankittavien todisteiden valossa. Sen vuoksi myös vaihtoehtoiset tapahtumainkulut tulisi ottaa mukaan tutkintasuunnitelmaan samalla painoarvolla kuin päätyöhypoteesikin.

Vaihtoehtoisten tapahtumainkulkujen sisällyttäminen tutkintasuunnitelmaan edellyttää luonnollisesti sitä, ettei puolustus "kätke korttejaan" vaan vetoaa jo esitutkintavaiheessa samoihin seikkoihin kuin myöhemmin oikeudessa. Näin ei taktisista syistä aina tapahdu. Sen vuoksi erityisesti syyttäjän olisi tutkintasuunnitelmaa laadittaessa pohdittava myös päähypoteesin rinnalle otettavien vaihtoehtoisten tapahtumainkulkujen mahdollisuutta ja suunnattava tutkintaa myös niiden suuntaan.

##### b) Loppulausuntoa koskeva ehdotus (ETL 10:1)

Voimassa olevassa esitutkintalain 10 luvun 1 §:ssä säädetään loppulausuntomenettelystä, josta vastaa esitutkintaviranomainen.

Loppulausuntomenettelyyn liittyvä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välinen yhteistyövelvoite ehdotetaan siirrettäväksi yhteistyövelvollisuutta koskevaan esitutkintalain 5 luvun 3 §:n säännökseen. Sääntelyä ehdotetaan muutettavaksi syyttäjän kuulemisen sijasta siten, että esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulisi tarvittaessa neuvotella loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

Työryhmä on mietinnössään (s. 58) kuvannut erinomaisesti vallitsevaa tilannetta, jossa loppulausuntomenettelyn käyttämisestä huolimatta kasvavana trendinä näyttäytyvät asianosaisten hieman ennen pääkäsittelyä tai sen aikana tekemät laajat lisätutkintapyynnot ja uuden todistelun nimeäminen.

Periaatteessa loppulausuntomenettelyn voitaisiin olettaa hyödyttävän kaikkia prosessin osapuolia, mikäli jäsentynyt asian käsittely olisi kaikkien osapuolten yhteinen tavoite. Näin ei kuitenkaan aina ole. Käytännössä ei ole kovinkaan harvinaista, että puolustus on rikosasiassa valinnut prosessitaktiikakseen sen, ettei asioita pyritä selvittämään vaan pikemminkin sotkemaan, koska tuomioistuimen on epäselväksi jääneessä tapauksessa hylättävä syyte.

Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa oikeudenkäyntiasianajajan (barrister) tärkeimpien velvollisuuksien katsotaan kohdistuvat pikemminkin tuomioistuimeen kuin päämieheen. Asianajaja ei saa missään tilanteessa johtaa tuomioistuinta harhaan tai viivyttää oikeudenkäyntiä. Asianajajan on pyrittävä siihen, että tuomioistuin saa oikea-aikaisesti käyttöönsä kaiken jutun ratkaisun kannalta relevantin aineiston. Asianajajan on autettava tuomioistuinta ratkaisemaan asia oikeudenmukaisella tavalla. Ristiriitatilanteissa asianajajan velvollisuudet tuomioistuinta kohtaa syrjäyttävät asiakkaan edun<sup>1</sup>.

Suomessa asiakkaan edun katsotaan ainakin käytännössä mahdollistavan sen, että asianajaja tai muu oikeudenkäyntiavustaja pyrkii yhdessä asiakkaansa kanssa sotkemaan rikosasian niin, että syyte epäselvässä tilanteessa hylätään. Sotkemistaktiikkaan liittyy usein myös ”ajan pelaamisen” elementtejä eli uusien väitteiden esittämistä ja uusien todisteiden ripottelua käräjäoikeuskäsittelyn eri vaiheissa sekä vielä muutoksenhakuasteissakin. Kuten työryhmän mietinnössäkkin on todettu, tällainen menettely johtaa säännönmukaisesti lisätutkintoihin ja usein syyttäjä joutuu varmuuden vuoksi esittämään uusien väitteiden johdosta vaihtehtoisia syytteitä asian kaikissa vaiheissa. Käsittelyn jäsentyneisyydestä ei voida puhua, eikä jäsentynyt käsittely ole välttämättä missään vaiheessa edes ollut puolustuksen tavoitteena.

<sup>1</sup> <https://www.barstandardsboard.org.uk/for-barristers/bsb-handbook-and-code-guidance/the-bsb-handbook.html>

Loppulausuntomenettelyn hyödyllisyys jää paljolti riippumaan asianajajien ja lupalakimiesten menettelytavoista. Loppulausuntopyyntöjen nykyistä täsmällisemmällä yksilöinnillä voitaisiin epäilemättä auttaa asiaa. Jos loppulausuntopyynnössä pyydetäisiin täsmällisiä kannanottoja esimerkiksi siihen, miltä osin syyteharkinnan kannalta relevantit tosiseikat ovat riidattomia samaan tapaan kuin riita-asian valmistelussa käräjäoikeudessa, puolustuksen olisi tältä osin pakko paljastaa korttinsa jo esitutkintavaiheessa. Nimenomaiset kannanotot loppulausuntovaiheessa tekisivät puolustuksen myöhemmät täyskäännökset ja yllätykset nykyistä vaikeammiksi.

c) Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskeva ehdotus (ETL 5:3)

Työryhmän esityksessä ehdotetaan lainsäädäntömuutoksia esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskevaan esitutkintalain 5 luvun 3 §:ään. Tarkoituksena on lisätä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välistä yhteistyötä ja syyttäjän aktiivista roolia esitutkinnan aikana. Säännökseen koottaisiin ne keskeiset asiat, joista esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulisi neuvotella esitutkinnan aikana.

Esitetty lisäys on kannatettava ennen muuta ”pedagogisista” syistä. Tosin lienee muutenkin selvää, että syyttäjä, joka tietää joutuvansa tekemään syyteharkinnan hankalassa asiassa ja mahdollisesti ajamaan vaikeaa juttua läpi kaikkien oikeusasteiden, pyrkii käytännössä jo oman työtaakkansa helpottamiseksi tekemään kaikkensa, jotta esitutkinta onnistuu ja tarjoaa hänen työlleen tukevan pohjan. Ehdotettu lisäys esitutkintalain 5 luvun 3 §:ään korostaisi kuitenkin ansiokkaasti esitutkintayhteistyön merkitystä myös esitutkintaviranomaisen näkökulmasta.

**5. Sovittelumahdollisuudesta ilmoittamista koskevat ehdotukset (ETL 4:16 ja 4:18)**

Minulla ei ole tältä osin huomauttamista ehdotuksista. Itse sovittelutoimintaa ja sen kehittämistä koskevan työryhmän työ on menossa (toimikausi päättyy huhtikuussa 2023), joten tässä lausunnossa ei ole tarpeellista käsitellä sovittelua muutoinkaan.

Totean kuitenkin yleisesti, että kun on säädetty hyvin monista (samaan aikaan annettavista) ilmoituksista, niin käytännön haasteena on, miten ne annetaan siten, että epäilty/asianomistaja niiden sisällön todella ymmärtää.

**6. Ns. putkakuolemia ja poliisin voimankäyttötilanteita koskevat ehdotukset (ETL 2:4 ja 5:1)**

Molempien ehdotettujen säännösten taustalla on päätökseni omana aloitteena tutkimassani, heinäkuussa 2019 ratkaisemassani asiassa EOAK/4103/2016.

Ehdotetun ETL 2 luvun 4 §:n mukaan putkakuoleman tutkinnanjohtajana toimisi jatkossa aina syyttäjä. Nykyään tämä ei ole mahdollista, jos epäilty on vain poliisivankilan vartija. Pidän ehdotettua muutosta perusteltuna työryhmän mietinnössä esitetyistä syistä. Korostan, että kyse on myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeutta elämään koskevan 2 artiklan prosessuaaliseksi vaatimukseksi ("procedural limb") luonnehditusta velvollisuudesta tutkia tehokkaasti kuolemaan johtaneet olosuhteet (esim. tapaukset Tanli v. Turkki (2001) ja Mojsiejew v. Puola (2009)). Tämän prosessuaalisen velvoitteen täyttymättä jättäminen voi itsessään merkitä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan loukkausta siitä huolimatta, että artiklan materiaalista sisältöä ei katsottaisi loukatun. Valtion on pystyttävä viipymättä ja perinpohjaisesti sekä myös ulospäin uskottavalla tavalla selvittämään vapautensa menettäneiden kuolemantapaukset. Tästä ulkoisen uskottavuuden näkökulmasta ei ole merkittävää eroa, onko kyse poliisimiehen vai poliisilaitoksen vartijan menettelyn arvioinnista.

Totean kuitenkin, että ehdotetun ETL 2 luvun 4 §:n uuden 2 momentin mukaan syyttäjä johtaa esitutkintaa, **kun tutkinta on aloitettu** syyttäjälle tehdyn kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain mukaisen ilmoituksen perusteella. Ehdotuksesta ei käy ainakaan nimenomaisesti ilmi, onko syyttäjän roolin ajateltu olevan putkakuolemissa erilainen kuin ns. poliisirikosasioissa yleisesti. Viimeksi mainituissahan syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana jo ennen kuin esitutkinta on aloitettu ja hän muun muassa päättää ETL 3 luvun 3 §:n 3 momentin mukaisesti, aloitetaanko esitutkinta ja mahdollisesta esiselvityksestä.

Ehdotusta tulisikin selventää sen suhteen, toimiiko syyttäjä jo putkakuolemasta ilmoituksen saatuaan tutkinnanjohtajana vai säännöksen sanamuodon mukaisesti vasta, kun "tutkinta on aloitettu" (joko poliisin päätöksellä tai syyttäjän ETL 5 luvun 2 §:n nojalla määräämänä) ja mikä on kuolemansyyn selvittämisessä (poliisitutkinnassa) tutkinnanjohtajana toimivan poliisimiehen asema. Huomautan, että poliisirikosasioissa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana ilmoituksen kirjaamisesta lähtien, vaikka asiassa ei ole vielä tehty arviota siitä, onko syytä epäillä rikosta.

Myöskään putkakuoleman määritelmä ei ole aivan ongelmaton. On tapauksia, joissa vapautensa menettäneelle on tilattu ambulanssi ja hänet on viety ulos poliisin säilytystilasta, mutta hän on kuollut ambulanssiin tai todettu kuolleeksi heti sairaalassa.



Tällaisissa tapauksissa kuoleman mahdollinen yhteys poliisin toimintaan ja puolueettoman ulkopuolisen arvioinnin puolesta puhuvat seikat ovat käytännössä samanlaisia kuin jos kuolema olisi tapahtunut kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 7 §:n 3 momentin mukaisesti ”henkilön ollessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 §:n 6 kohdassa tarkoitetussa säilytystilassa tai muuten poliisin valvonnassa vapautensa menettäneenä”. Toki voi olla vaikeaa muotoilla näitä tapauksia koskeva säännös riittävän tarkkarajaiseksi, jos syyttäjä haluttaisiin kytkeä mukaan tällaisiinkin tapauksiin. On myös niin, että kyse on sosiaali- ja terveysministeriön valmisteluvastuulla olevasta laista, jota ei tässä yhteydessä liene tarkoitus avata.

Toiseksi on ehdotettu, että ETL 5 luvun 1 §:ään lisätään velvollisuus ilmoittaa syyttäjälle, mikäli henkilö on kuollut tai vakavasti loukkaantunut tilanteessa, jossa poliisimies on käyttänyt voimakeinoja. Kyse on nykyisen ohjeistuksen siirtämisestä lain tasolle. Pidän sitä sinänsä perusteltuna.

Tämän ehdotuksen osalta ajatuksena näyttäisi olevan, että syyttäjä ei olisi tutkinnanjohtaja, vaan hänelle vain ilmoitetaan asiasta. Mielestäni olisi syytä harkita, onko tällainen rooli riittävän selkeä ja pitäisikö sitä ja syyttäjän velvollisuuksia vähintään säännöksen perusteluissa kuvata tarkemmin. Nykyisinhän tilanne on vastaava putkakuolemien osalta – viittaa myös ehdotetusta ETL 2 luvun 4 §:n 2 momentista edellä esittämääni.

Näin ollen sekä ehdotettujen ETL 2 luvun 4 §:n että 5 luvun 1 §:n osalta tulisi arvioida ja selventää, missä roolissa syyttäjä kulloinkin toimisi: tutkinnanjohtajana vai syyttäjänä, jolla on mahdollisuus määrätä esitutkinta.

Vielä totean ETL 5 luvun 1 §:n osalta, että mielestäni olisi perusteltua avata sitä, mitä tässä yhteydessä tarkoitetaan ilmaisulla ”vakavasti loukkaantunut”.

## **7. Tarve ja edellytykset syyttäjän vaitiolo-oikeudesta (mietinnön liite 2)**

Syyttäjän vaitiolo-oikeutta koskevan sääntelytarpeen vuoksi työryhmä on teettänyt aiheesta ulkopuolisen asiantuntijan selvityksen. Selvityksen toteutti oikeustieteen tohtori, kärjätuomari Antti Tapanila ja se on mietinnön liitteenä. Selvityksessä on arvioitu, voidaanko syyttäjälle määritellä lainsäädännössä vaitiolo-oikeutta salassa pidettävistä tiedoista kuten poliisin teknisistä ja taktisista tutkintamenetelmistä, jotka on saatu esitutkintavaiheessa. Selvityksen johtopäätösten mukaan rikosprosessuaaliset periaatteet tai muutkaan seikat eivät estä syyttäjän vaitiolo-oikeudesta säätämistä. Yksinkertaisin tapa lainsäädännön muuttamiseen olisi selvityksen mukaan ulottaa poliisilain 7 luvun 3 §:ssä tarkoitettu vaitiolo-oikeus myös syyttäjään.

Selvitys otetaan huomioon lausuntopalautteen jälkeisessä jatkovalmistelussa.

Tapanilan tarkastelemasta ongelmasta on keskusteltu pitkään. Lainsäädännön tarkistamiselle tältä osin on ilmeinen tarve. Tapanilan kaavailema ratkaisumalli vaikuttaa yksinkertaiselta ja hyvin perustellulta.

## 8. Muut mietinnössä käsitellyt asiat

### a) Velvollisuus esitutinnan toimittamiseen ja selvittämisvelvollisuuden laajuus

Mietinnössä ei ehdoteta lainsäädäntömuutoksia esitutinnan toimittamisvelvollisuuteen tai selvittämisvelvollisuuden laajuuteen. Minulla ei ole huomauttamista tästä ratkaisusta.

Totean kuitenkin seuraavaa.

Mietinnön mukaan Lean-raportissa katsottiin esitutinnan rajoittamisen lisääntyneen jopa huolestuttavassa määrin. Esitutkintayhteistyön kehittämishankkeessa yhdyttiin tähän näkemykseen ja todettiin rajoittamiskäytännön näyttäytyvän yhä enenevässä määrin keinona säädellä tutkintayksikön juttupainetta.

Samansuuntaista ilmiötä on havaittu laillisuusvalvonnassakin. Vaikeassa työtilanteessa päätöksiä esimerkiksi esitutinnan toimittamatta jättämisestä ja keskeyttämisestä tehdään hyvinkin ohuilla ja jopa lainvastaisilla perusteilla. Samaan aikaan rikosasioiden käsittelytapoja on jatkuvasti pyritty muutoinkin keventämään ja päätösvaltaa siirretty tuomioistuimilta tai siirretty rangaistuksista hallinnollisiin seuraamuksiin (esimerkkinä liikennevirhemaksu).

Sinänsä perusteltu pyrkimys tehokkuuteen voi kuitenkin käytännössä heikentää rikosprosessijärjestelmän toiminnan ennustettavuutta ja rikosten asianosaisten yhdenvertaista kohtelua sekä tuottaa muutoinkin oikeusturvaongelmia. Tavallisen kansalaisen näkökulmasta asioilla, jotka poliisin tai syyttäjän päätöksellä jätetään kokonaan tai osittain tutkimatta tai joita ei ehditä ainakaan kohtuullisessa ajassa hoitaa, voi olla suurikin merkitys. Jos lain suoma harkintavaltaa keskittyy vakavampiin asioihin käytetään kovin laveasti, tämä voi alkaa rapauttaa rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuutta ja luottamusta viranomaisiin. Tehokkuus ei ole rikosprosessin määräävä tavoite, eikä se saa ylikorostua.

### b) Syyteneuvottelun kehittäminen

Työryhmän mietintöön ei sisälly syyteneuvottelun kehittämistä koskevia ehdotuksia eikä työryhmässä ole arvioitu laajemmin syyteneuvottelumenettelyn kehittämistä (s.69).

Olen aikaisemmissa syyteneuvottelua koskevissa lausunnoissani tuonut esiin periaatteelliset epäilykseni siitä, että syyteneuvottelujärjestelmä saattaa loukata yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta niin, että yleinen luottamus rikosoikeudelliseen järjestelmään vaarantuu. Syyteneuvottelujärjestelmässä rangaistuksen ankaruus määräytyy ainakin käytännössä osaksi neuvottelun perusteella eikä vain rikoksen moitittavuuden ja tekijän syyllisyyden perusteella. Aikaisempien kannanottojeni mukaisesti en edelleenkään katso olevan aihetta kehittää syyteneuvottelujärjestelmää ainakaan siihen suuntaan, että esitutkinnasta tulisi entistäkin tunnustamishakuisempaa.

c) Perusteluvollisuus syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen sekä tuomioistuimen ratkaisuisissa

Työryhmä ei ole esittänyt muutoksia syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen ratkaisujen perusteluvollisuutta koskeviin säännöksiin.

Esitutkintaviranomaisten osalta mietinnössä on todettu, että voimassa oleva sääntely mahdollistaa esitutkintaviranomaisten tekemien esitutkintapäätösten perustelun nykyisin vallitsevaa käytäntöä tiiviimmin.

Totean, että laillisuusvalvonnassa esitutkintapäätösten perustelu (nimenomaan päätökset jättää esitutkinta toimittamatta) on yleisin yksittäinen kantelujen aihe – kantelijat eivät joko hyväksy tai ymmärrä, miksi heidän ilmoituksensa ole johtanut esitutkintaan. Päätökset voivat olla sinänsä olla pitkiäkin, koska niissä on paljon eri yhteyksistä poimittuja fraaseja esitutkintavollisuudesta. Suurin ongelma on, että ratkaisuja ei sidota käsillä olevaan yksittäistapaukseen. Asian ratkaisijan (mahdollisesti) tekemä oikeudellinen päättely jää kirjaamatta, jolloin ei ole ihme, että asianomistajalle jää epäselväksi, miksi esitutkintaa ei juuri hänen asiassaan tehty. Kuitenkin juuri tämä olisi ratkaisulta vaadittavien perustelujen keskeinen elementti.

On totta, että ratkaisuja voisi perustella nykyistä ”tiiviimmin”. Tämä ei kuitenkaan saa johtaa siihen, että perusteluiksi riittäisivät yleiset viittaukset tutkintakynnykseen yms. vaan päätös tulisi perustella myös kyseisen yksittäistapauksen tosiseikoilla.

Totean myös, että perusteluvollisuudesta ja ratkaisujen perustelujen laajuudesta keskusteltaessa on syytä tarkastella myös sitä, että ratkaisujen perusteluilla on useita funktioita ja useita kohderyhmiä. Perusteluja kirjoitetaan ensisijaisesti asianosaisille, mutta myös ratkaisutoimintaa valvoville tahoille kuten esimiehille ja laillisuusvalvojille. Hyvin perustelluilla ratkaisuilla saattaa olla arvonsa myös ennakkotapauksina tai kirjoitustapaa koskevinä malleina.

Ratkaisun tekijälle perustelujen kirjoittaminen toimii tietynlaisena tarkastuslistan läpikäymisenä ja omakohtaisen oikeudellisen kontrollin apuvälineenä. Hankalasti ratkaistavissa tapauksissa perustelujen kirjoittaminen saattaa johdattaa ratkaisijan lopputulokseen, johon ilman perusteluiden johdatusta olisi muuten vaikea päätyä. Mikäli perusteluita ei kirjoitettaisi, virheellisten tai huonosti harkittujen ratkaisujen todennäköisyys kasvaisi.

Näillä reunaehdoilla pidän perusteltuna työryhmän lopputulemaa siitä, ettei esitutkintaviranomaisen päätösten perusteluvollisuutta koskeviin säännöksiin tarvita muutoksia.

Tuon kuitenkin vielä tältä osin esiin, että ilmeisesti Poliisihallituksen ohjeistuksen myötä esitutkintapäätöksiin on ilmaantunut merkintä, että tutkinnanjohtaja on tehnyt asian tutkijan ”esittelystä”. Totean tästä seuraavaa.

Perustuslain 118 §:n 1 momentin mukaan virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Hän on myös vastuussa sellaisesta monijäsenen toimielimen päätöksestä, jota hän on toimielimen jäsenenä kannattanut. Saman lainkohdan 2 momentin mukaan esittelijä on vastuussa siitä, mitä hänen esittelystään on päätetty, jollei hän ole jättänyt päätökseen eriävää mielipidettään.

Vaikka esittelijä ei osallistu asian varsinaiseen ratkaisemiseen, hän vastaa kuitenkin ratkaisun mahdollisista virheistä. Tämän vuoksi hänellä on oikeus jättää ratkaisuun myös eriävä mielipiteensä.

Esitutkintapäätösten osalta ei ole säädetty siitä, että ne tehtäisiin esittelystä. Sen sijaan esitutkintalaissa on nimenomaisesti säädetty, että tutkinnanjohtaja muun muassa päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Päätösvallasta on säädetty käsitykseni mukaan näin muun muassa siitä syystä, että tutkinnanjohtajalla on koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella tutkijaa paremmat edellytykset tehdä esitutkinnan kannalta keskeiset päätökset.

Tutkijan tehtävistä on esitutkintalain 2 luvun 3 §:ssä säädetty seuraavaa.

Tutkija suorittaa tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet.

Tutkinnanjohtaja voi määrätä tutkijan valmistelemaan esitutkintapäätöksen, mutta käsitykseni mukaan hän ei voi määrätä tutkijaa toimimaan asiassa esittelijänä, jolle syntyisi esittelijän vastuu päätöksestä. Asian esittely ei ole esitutkintatoimenpide eikä muukaan tutkijalle lain mukaan kuuluva toimenpide.

Tutkinnanjohtaja ei tähän oikeuttavan säännöksen puuttuessa voi "sitoa" valmistelijaa perustuslain 118 §:n 2 momentin mukaiseen oikeudelliseen vastuuseen päätöksestään. Tutkinnanjohtajan päätöksen lainmukaisuudesta vastaa aina nimenomaan hän itse päätöksentekijänä.

Korostankin, että tutkijan osalta kyse on ainoastaan päätöksenteon valmistelusta, vaikkakin Poliisihallituksen ohjeessa (ja esitutkintapäätöksissä) käytetään sanaa "esittely". Olisi perusteltua, että tulevan hallituksen esityksen perusteluissa tähän kysymykseen otettaisiin selventävästi kantaa.

Edellä lausuttu ei luonnollisesti tarkoita, että tutkijalla ei olisi vastuuta virkatoimistaan, kun hän valmistelee päätöksentekoa. Tutkija on virkamiehenä perustuslain 118 §:n 1 mukaisessa virkavastuussa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Vaikka hän ei valmistelijana siis ole vastuussa itse päätöksestä, hänen on jo valtion virkamieslain nojalla suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Hänen tulee tehdä virkatoimiensa huolellisesti ja hän on vastuussa oman toimintansa asiallisesta ja muodollisesta virheettömyydestä.

#### d) Rikosasioiden valmistelu käräjäoikeudessa

Kuten työryhmän mietinnössä (s. 74) on todettu, lakiin on hiljattain lisätty säännöksiä, joilla rikosasioiden valmistelua käräjäoikeuksissa on pyritty kehittämään. Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen on uudistusta koskeneessa lausunnossaan [EOAK/8166/2020](#) omaa käsitystäni vastaavasti todennut muun ohella seuraavaa:

"Kysymys ei nähdäkseni välttämättä ole siitä, ettei käräjäoikeus haluaisi valmistella laajaa rikosasiaa tai kykenisi siihen vaan siitä, että asian jäsentyneisyys ei aina välttämättä ole rikosasian vastaajan edun mukainen tavoite. Vastuuntuntoisen puolustajankaan ammattitaito ei välttämättä muuta asiaa, jos vastaaja itse on valinnut taktiikan, jonka pyrkimyksenä on asian epäselvä jäsentely ja uusien todisteiden ja väitteiden ripottelu vasta pääkäsittelyn kuluessa eikä siis korttien paljastaminen ja asian aito valmistelu vielä käräjäoikeuden valmisteluistunnossa.

Rikosasioissa ei ole preklusiota, joka pakottaisi vastaajan aidosti osallistumaan valmisteluun. Uutta todistelua ja uusia väitteitä voi esittää vielä hovioikeudessakin. Vastaajan näkökulmasta, mikäli hän on syyllinen ja sen vuoksi jo lähtökohtaisesti huonossa asemassa, prosessin pitäminen epäselvänä mahdollisimman pitkään, saattaa olla valmistelun onnistumista parempi prosessitaktinen vaihtoehto.

Näin ollen kaikki siviiliprosessin opit eivät sellaisenaan sovi rikosprosessiin.

En vastusta pyrkimyksiä rikosasioiden valmistelun kehittämiseen, päinvastoin, mutta suhtaudun edellä todetuista syistä kuitenkin varauksellisesti uudistusten tehoon. Rikosasian vastaajaa ei tunnetusti voida pakottaa omaa syyllisyyttään edistävään käyttäytymiseen eikä hänellä useimmiten ole siihen luonnollista kannustintakaan. Varsinkaan vakavia rikoksia koskevissa asioissa ei myöskään edes voida operoida riidattomien seikkojen käsitteellä samaan tapaan kuin siviilijutuissa.”

#### e) Preklusio rikosasioissa

Kuten työryhmä on todennut (s. 84), preklusiouhka olisi rikosasioissa ongelmallinen rikosprosessin keskeisten periaatteiden kannalta eikä sitä sen vuoksi ole rikosasian vastaajan osalta mahdollista ottaa käyttöön. Tästä johtuen preklusiouhkaa ei nähdäkseni voida asettaa myöskään syyttäjälle tai asianomistajalle, koska heillä täytyy olla mahdollisuus vastata omilla vastaväitteillään ja todisteillaan vastaajan uusiin väitteisiin ja todisteisiin.

#### f) Adheesioperiaate

Työryhmä on mielestäni varsin perustellusti katsonut (s. 86), että mahdollisuus esittää syyteasian yhteydessä rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus tulee jatkossakin säilyttää. Adheesioperiaatteesta luopuminen olisi työryhmän toteamin tavoin ongelmallista erityisesti asianomistajan oikeusturvan kannalta, mutta myös asianosaisille ja tuomioistuimille aiheutuvien kokonaiskustannusten kannalta.

#### g) Uhidirektiivin täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksien osalta

Pidän ehdotettua ETL 3 luvun 8 §:n täydentämistä perusteltuna. Muilta osin minulla ei ole lausuttavaa uhridirektiivin täytäntöönpanosta.

### **9. Ehdotusten vaikutukset, mukaan lukien arvio mahdollisesta tuottavuuden lisääntymisestä sekä vaikutukset ICT-järjestelmiin**

Tältä osin minulla ei ole lausuttavaa.

### **10. Muuta**

#### Esitutkintojen priorisointi

Oikeudenkäyntien viivästyminen on pitkään ollut ongelma Suomessa. Tämä on tullut esille niin kansallisessa laillisuusvalvonnassa kuin myös EIT:n oikeuskäytännössä. Myös mietinnössä on todettu, että sekä pitkään viipyneiden esitutkintojen että syyteharkintojen määrät ovat viime vuosina kasvaneet voimakkaasti.

Tämä kehityskulku on erittäin huolestuttava ja siihen tulee puuttua tehokkaasti.

Rikosasioissa asian käsittelyn kokonaiskestoon voi oleellisesti vaikuttaa jo esitutkinta, joka voi varsinkin laajoissa rikoskokonaisuuksissa kestää usein pitkään. On myös ollut havaittavissa, ettei nykyistä rikosprosessia ja muutoksenhakujärjestelmää ole luotu tällaisia juttuja varten. On selvää, että rikosasioiden käsittelyn viivästymiseen vaikuttaa koko rikosprosessiketjun – poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten – niukka resursointi.

Nyt esitetään, että eräiden lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely säädettäisiin kiireelliseksi. Kuten olen edellä todennut, tämä on perusteltua.

Käsitykseni mukaan asiaa olisi kuitenkin perusteltua tarkastella myös yksittäistä/yksittäisiä kiireellisyysperusteita laajemmin. Viranomaisten resurssit ovat rajalliset ja kun joku asiaryhmä säädetään kiireelliseksi, niin tämä tarkoittaa, että muut jutut joutuvat odottamaan, jos resurssit pysyvät samoina. Esitutkintalaki lähtee esitutkintapakosta. Se, joka päättää, missä järjestyksessä asiat tutkitaan, käyttää merkittävää yhteiskunnallista valtaa. Nyt tämän harkinnan tekevät hyvin hajautetusti yksittäiset tutkinnanjohtajat (ja käytännössä tutkinnanjohtajien suurista juttumääristä johtuen myös tutkijat), jolloin on vaikea saavuttaa kovin yhtenäistä linjaa. Minulla ei ole tiedossani, että Poliisihallitus tai joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta poliisilaitokset olisivat linjanneet juttujen priorisointikriteerejä.

Viime aikoina on ollut lapsiin kohdistuneiden rikosten lisäksi esillä monia muitakin asiaryhmiä, joiden on katsottu vaativan ripeämpää käsittelyä, kuten esimerkiksi läheisväkivalta, seksuaalirikokset ja ihmiskaupparikokset. On hyvin oletettavaa, että keskusteluun nousee myös muita rikostyypppejä.

Sinänsä pelkästään asioita laissa kiireelliseksi säätämällä ei jutturuuhkia saada purettua. Olisi mielestäni kuitenkin perusteellisesti arvioitava, olisiko priorisoinnin yksityiskohtaisemmalla ja kattavammalla sääntelyllä lakitasolla saavutettavissa joitain hyötyjä. Esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely ovat kaikki varsin työvoimavaltaisia prosesseja, joten käytettävissä olevien työntekijöiden määrä ja laatu on keskeistä. Jos kuitenkin lähtökohtaisesti kaikki asiat on tutkittava ja jos ainakaan kovin olennaisia henkilöstölisäyksiä ei ole odotettavissa (eli viipymiset ovat valitettavasti mitä ilmeisimmin pysyvä ilmiö), olisi mielestäni perusteltua, että priorisointi ei jäisi yksittäisten virkamiesten vastuulle. Julkisen vallan tulisi ottaa kokonaisvaltaista vastuuta päätettäessä rikosasioiden käsittelyjärjestyksestä, erityisesti jos resurssilisäyksiä ei katsota mahdollisiksi. Tämä edistäisi muun muassa yhdenvertaisuuden toteutumista.

Se, että kasvavia juttumääriä yritetään hallita (valitettavasti myös hyvinkin heikoin perusteluin) esitutinnan toimittamatta jättämis-, keskeyttämis- tai rajoittamispäätöksillä, ei ole kestävä. Usein käytännöt ovat myös epäyhtenäisiä ja epä johdonmukaisia.

## Oikeussuojakeinot

Toinen kysymys on, mitä oikeusturvakeinoja on käytettävissä, jos rikosasian käsittely viipyy. Tässäkin suhteessa on mielestäni parannettavaa ja lakia oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (jäljempänä hyvityslaki) olisi tarkistettava. Korostan, että Euroopan ihmisoikeusoikeussopimuksen 13 artiklan mukaan

Jokaisella, jonka tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt.

Ensinnäkin totean, että ainakin niissä tapauksissa, joissa tutkittavana olevan rikoksen syyteoikeus vanhenee esitutinnan/syyteharkinnan aikana, on lähtökohtaisesti syytä olettaa, että julkinen valta ei ole onnistunut sille perustuslain mukaan kuuluvassa velvollisuudessa käsitellä jokaisen asiat asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2011:38 todennut, että vaatimus perus- ja ihmisoikeuksien tehokkaasta toteutumisesta puoltaa varsin vahvasti tulkintaa, jonka mukaan myös esitutinnan kohtuuton kesto voi oikeuttaa korvaukseen vastaavalla tavalla kuin varsinaisen oikeudenkäynnin viivästymisen. Asianosaisen oikeusturvan kannalta ei ole perusteltua, että oikeus korvaukseen esitutinnan kohtuuttoman keston perusteella riippuisi siitä, nostetaanko asiassa lopulta syyte vai ei. Korkein oikeus katsoikin, ettei ole estettä kärsimyskorvauksen tuomitsemiselle, jos esitutinnan katsotaan kestäneen kohtuuttoman kauan. Näin siis, vaikka kansalliseen lainsäädäntöön ei sisälly nimenomaista säännöstä, jonka nojalla viivästyneestä esitutinnasta johtunut ihmisoikeusloukkaus voisi tulla hyvitetäväksi.

Käsitykseni mukaan ei ole erityisen harvinaista, että epäillyn rikoksen syyteoikeus vanhenee esitutinnassa tai syyteharkinnassa. Mielestäni olisi hyvin perusteltua, että viranomaiset näissä tapauksissa omaaloitteisesti antaisivat asianosaiselle tiedon mahdollisuudesta hakea kärsimyskorvausta (ja mahdollisesti myös muuta korvausta) valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetun lain nojalla. Jo asian luonteen vuoksi tämä oikeussuojakeino ei saisi jäädä vain oikeuksistaan poikkeuksellisen tietoisten henkilöiden käyttöön, vaan siitä tulisi informoida kaikkia asianomistajia, joilla ei syyteoikeuden vanhennuttua ole mahdollisuutta saada asiaansa tuomioistuinkäsittelyyn (ja esittää siellä hyvitysvaatimusta).



Olisi nähdäkseni myös perusteltua, että hyvityslaisissa nimenomaisesti säädettäisiin, että oikeus korvaukseen rikosasian käsittelyn viipymisestä ei riippuisi siitä, nostetaanko asiassa lopulta syyte vai ei. Tämän ei tulisi olla vain korkeimman oikeuden oikeuskäytännön varassa.

Toiseksi hyvityslain 5 §:n 1 momentin 3 kohdan sanamuotoa olisi syytä muuttaa ottaen huomioon korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2020:2. Siinä korkein oikeus totesi tuon säännöksen oikeudenkäynnin kestonä huomioon otettavan ajan alkamisesta asianomistajan osalta olevan ristiriidassa ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kanssa. Hyvityslain mukaan oikeudenkäynnin kestonä huomioon otettava aika alkaa asianomistajan vaatimuksen vireilletulosta tuomioistuimessa.

Sinänsä korkein oikeus katsoi mainitussa ratkaisussaan, että hyvityslain säännöksiä on perusteltua tulkita siten, että ne eivät estä ottamasta asianomistajan osalta oikeudenkäynnin kestonä huomioon jo vaatimusten vireille tuloa tuomioistuimessa edeltänyttä esitutkintavaihetta ja että tuossa asiassa oikeudenkäynnin keston oli katsottava alkaneen, kun asianomistaja oli esitutkinnassa kuultaessa ilmoittanut esittävänsä asiassa korvausvaatimuksia.

Pidän kuitenkin tässäkin kohtaa epätydyttävänä, että oikeustila ilmenee vain korkeimman oikeuden ratkaisusta, jossa todetaan sen olevan lain sanamuodon vastainen. Tämä ei ole hyvän lainsäädännön vaatimusten mukaista.

Edellä todetun perustella katson, että hyvityslakia tulisi muuttaa ja muutoinkin varmistaa, että asianosaiset saavat tiedon käytössään olevista oikeusturvakeinoista myös silloin, kun on kyse käsittelyn perusteettomasta viipymisestä rikosasiassa, joka ei johda syyteeseen.

Totean, että lausunnon ovat valmistelleet esittelijäneuvokset Jarmo Hirvonen ja Juha Haapamäki.

Lausunto annetaan siirtämällä edellä oleva teksti sopiville kentille lausuntopalvelussa.